

COLINE ÎNSÂNGERATE. AMINTIRI VII DIN ZILE DE RĂZBOI

Lucian-Valeriu LEFTER

Abstract. Numerous historical studies and research have been devoted to the era of the Second World War. Within Iași-Chișinău Operation (20-29 August 1944), the troops of the 2nd Ukrainian Front reached Vaslui County in the afternoon of 22 August, and clashes between Soviet and German forces took place including in the village of Zăpodeni, which are preserved in the area's oral history. Such testimonies, of remarkable intensity, have either been lost with the passing into eternity of those who recounted them whenever needed, or have been preserved in written form. The witnesses were irreversibly marked by the events of that time. The perspective on those days took shape over time, through the gradual accumulation of information. Oral accounts were compared and supplemented with various documents preserved in national archives, as well as with memoir fragments. While priest Constantin Manoilescu left notes in the church register in Mărășeni about those events, teacher Pavel Pavel - who returned home, in Zăpodeni, in 1946 after four years of captivity in the Soviet Union - recounted episodes from the war in his correspondence with friends and former colleagues. A few letters remained from soldier Pavel Dobă, my grandfather, who died in the war. Others, who were very young at the time, later told those who wished to know what they had experienced back then - such as Dr. Nicolae Bârlădeanu and, especially, Ioan Potorac, both born in Zăpodeni - who, through their vivid memories, have managed to convey to us the emotions they felt at the time.

Keywords: memoirs, oral history, Soviet army, German army, the Second World War, Zăpodeni.

În anul 1944, în timp de război, Paștile a căzut pe 16 aprilie. Iorgu Bucurscia din Zăpodeni fiicei sale Emilia, câteva zile mai târziu, la 21 aprilie, că au sărbătorit „Paștile numai în bubuitul tunurilor și ne așteptam din zi în noapte să ne surprindă, dar acum nu se mai aude nimic”. Își exprima, totuși, bucuria că Armata Română i-a „dus pe bolșevici departe de tot. La Breazu, din sus de Iași, la Podul Iloaei și Târgul Frumos praf a făcut din ea. Mulți morți, prizonieri și răniți”¹. Dar nu peste multă vreme, linia Frontului Iași-Chișinău a fost străpunsă de trupele Frontului 2 Ucrainean, care în seara zilei de 22 august 1944, erau la Vaslui².

Martorii aceluia timp de restriște au consemnat faptele memorabile, în notițe istorice, într-o condică și în sinodicul vechii biserici din Mărășeni, sat aflat pe drumul dintre Zăpodeni și orașul Vaslui. Mai întâi, despre starea vremii, găsim însemnarea că:

„în anul 1944, în timpul războiului cu rușii, la 1 aprilie, seara, a început a ploua, fiind călduț, iar după ce a început vântul s-a răcit simțitor și a început a ninge mult, și a ținut trei zile și trei nopți viscolul, de s-a pus omătul cât să astupe intrarea în casă și prin grajduri. În unele locuri era zăpada de doi metri înălțime. A stat o coloană de ucraineni toate trei zile la noi și n-a fost mult să ne dea foc casei din cauza frigului ce era. În bucătărie erau 14 oameni, în sală șase și în odaia lui Costică, cinci”³.

Acei ucraineni proveneau din prizonierii din lagărul din Vaslui, folosiți la muncile agricole în diferite localități ale județului⁴.

¹ Lucian-Valeriu Lefter, *Zăpodenii*, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, Iași, 2004, p. 181.

² Operațiunea Iași-Chișinău s-a desfășurat în perioada 20-29 august, 1944, în cadrul căreia Frontul 2 Ucrainean, condus de generalul Rodion Malinovski, a inclus și Divizia Tudor Vladimirescu, constituită din voluntari români căzuți prizonieri în Uniunea Sovietică; Malinovski, viitorul mareșal al Uniunii Sovietice, ar fi fost încartiruit temporar în casa lui Vasile I. Afrăsinei, aflată în marginea de nord a satului Zăpodeni. În această operațiune, trupele Armatei a 6-a Germană au fost încercuite pe o adâncime de 100 de km, grupurile Armatei Roșii reușind să oprească retragerea formațiunilor germane spre Ungaria, rezultând confruntări sângeroase precum cele de la Zăpodeni.

³ *Condică* de venituri și cheltuieli a bisericii, fila 73 verso; document aflat în arhiva Parohiei Mărășeni, județul Vaslui.

⁴ Lagărul de prizonieri nr. 4 din Vaslui a funcționat în anii 1941-1944, în partea de nord a orașului, în incinta și în zona fostei Școli Normale (astăzi, Sanatoriul TBC al Spitalului Județean de Urgență Vaslui); pentru mai multe informații: Paul Zahariuc,

Preotul Constantin Manoilescu⁵ a consemnat în Sinodicul bisericii, unde a activat timp de 48 de ani (1899-1947), ca „să se știe”, la 18 aprilie, a treia zi de Paști, că:

„în ziua de Duminică, 2 April 1944, s-a început un viscol atâta de puternic, încât orișice comunicație pe șosele a fost întreruptă. Viscolul a ținut trei zile și trei nopți neîntrerupt, zăpada pe la dosuri se ridică la trei și patru metri și un frig, încât au înghețat și apele. Tot atunci armatele rusești bolșevice au trecut Prutul pe la Cernăuți, Botoșani și au înaintat până la nord și nord-vest de Iași. Groaza cea mai mare a umplut populațiunea din Moldova și mai cu dare de mână: proprietarii, negustorii, autoritățile civile și militare. Învățătorii și preoții au plecat în refugiu în Muntenia și în Ardeal, care și pe unde au putut și au găsit loc. Dintre preoți au ramas numai vreo cinci-șase în tot județul Vaslui, așa că de Sf. Paști, la 16 April 1944, numai la câteva Biserici s-a oficiat Slujba Sf. Învieri, încolo au amușit toate clopotele”⁶.

În vara aceluia an, după ruperea frontului, în ziua de marți, 22 august, trupele sovietice

Întâmplări din vremea Ciumei Roșii, Iași, vol. I, Editura Pim, 2009, p. 26-27; idem, *Vremuri de pace. Vremuri de război*, Iași, Editura Pim, 2012, p. 144-161; Neculai-Silviu Muștiuc, *Lagărele de prizonieri sovietici din Vaslui (1941-1944)*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, XXXVI, 2015, p. 284-291.

⁵ Preotul Constantin Manoilescu (1877-1952) aparținea unei familii numeroase, cu origini în secolul al XVIII-lea, la Epurenii, în apropiere de Huși, unde a trăit preotul Constantin (1769-1817?); fiului acestuia, preotul Manoil (1796-1879), i se datorează numele familiei. Preotul Constantin Manoilescu de la Mărășeni a avut un frate, Dumitru, învățător la Iași; ambii erau fiii preotului Ioan Gh. Manoilescu, printre ai cărui frați se aflau: Dimitrie (1857-1900) - învățător, Constantin (1959-1899) - profesor la Iași, Pavel (1854-1929) - preot la Fâstâci, jud. Vaslui; tatăl acestora a fost preotul Gheorghe Manoilescu (1831-1869) din Fâstâci. Preotul de la Mărășeni era văr cu prof. univ. Mihail Manoilescu (1891-1950), ministru de externe, mort în închisoarea de la Sighet; acesta era fiul profesorului Constantin Gh. Manoilescu din Iași. Pentru genealogia familiei, v. Adrian Butnaru, *Mihail Manoilescu și neamul său. Rădăcini, înrudiri, ascensiune socială*, în „Prutul”, s.n., anul II (XI), nr. 2 (50), 2012, p. 35-52.

⁶ *Synodicul sânteii biserici din cotuna Mărășenii*, dedicată sărbătorii cu patronul S. Dimitrie ce se serbează la 26 octombrie, Huși, 1874, fila 44 verso; document aflat în arhiva Parohiei Mărășeni, județul Vaslui. Însemnări publicate doar parțial, cele din vremea războiului: Lucian-Valeriu Lefter, *Însemnări în vreme de restriște*, în „Constelații ieșene”, anul II, nr. 4 (8), 2007, p. 36.

„pe la orele 4 după-amiază și-au făcut apariția pe șoseaua din dreptul satului Mărășeni, cu tancuri care le-au permis să susțină luptele și a face mulți prizonieri germani și români. Încă de Duminică, la 20 August, când am făcut slujbă la biserica din satul Ștefan cel Mare, se putea vedea pe șoseaua națională fuga armatelor germane și române, cavalerie și artilerie fără tunuri, ci numai cu chesoane, căruțe și care cu muniții, coloane de aprovizionare pe trei coloane, mașini și camioane de tot felul și tocmai la urmă infanterie, care cum puteau mai în grabă. A fost o retragere în debandadă, fără nicio ordine, care ne-a făcut o jalnică impresiune. A fost cea mai teribilă surpriză la care nu ne-am așteptat, mai cu samă că aparatul de radio anunța chiar Marți, 22 Aug. 1944, că luptele grele se dau la sud-vest de Iași. Acest comunicat s-a dat la orele 2 după-amiază, iar la orele 4, adică după 2 ore, rușii erau prezenți pe șosea, în dreptul satului Mărășeni. Frica și groaza cea mai teribilă au domnit la ocuparea satului Mărășeni. Împușcături de tun, de puști, de mitralieră, granate, revolvere făceau să răsunе văzduhul, iar lumea nu știa unde să se ascundă. A doua zi, la 23 August, au început perchezițiile și controlul la fiecare casă. Sub cuvântul de a căuta pe soldații germani și români, patrulele sovietice făceau un control foarte serios și terorist, luând ce le trebuia din obiectele găsite, rechiziționând și vitele de muncă, și de hrană. Nimeni nu putea pleca de acasă, cu toate că nici acasă nu era sigur de viață. Miercuri, la 30 August a.c., a apărut în românește un приказ (ordonanță) No. 1 din partea comandamentului militar al armatei roșii prin care, în șase articole, se rânduește ca toți cetățenii să-și reia ocupațiunile lor obișnuite, fiecare la serviciul său și la meseria sa.

Duminecă, la 27 August 1944, s-a anunțat la radio (rusesc, bineînțeles, că pe ale noastre aparate le confiscase armata rusă), căderea guvernului Antonescu și preluarea guvernului de către D-lor Constantin I. C. Brătianu și Iuliu Maniu, care au hotărât capitularea armatei române și scoaterea tuturor germanilor din țară. De atunci s-au mai îndulcit relațiile dintre armata roșie și populațiunea românească”⁷.

Martori ai acelor vremuri au rămas foarte puțini. Periodic, aceștia au evocat în decursul vieții întâmplările trăite intens. Au inventariat amintirile pregnante ca o necesitate a eliberării emoționale. Între cei care au văzut și au trăit atunci, se află și Ioan Potorac, care re trăiește amintirile de neșters din copilăria din Zăpodeni, județul Vaslui, acolo unde a văzut lumina zilei la 12

⁷ *Synodiculu...*, fila 45.

noiembrie 1937⁸. Reiterează, cu ochii copilului de atunci, ceea ce a văzut și nu a putut uita. Al Doilea Război Mondial începuse într-o zi oarecare:

„Eram în cerdac, nu știu cine a spus:

«– A început războiul, a zis un om de pe drum!».

Răsfirat de dealuri înalte, satul Zăpodeni cuprinde mai multe piscuri. Într-o zi, vardistul primăriei s-a suit în *chisc*, la Mărdărescu, și a strigat:

«– Măi oameni buni, măi, veniți la primărie! S-aveți luminile stinse la noapte, să puneți un oghial în geam să nu se vadă, că vin rușii și ne bombardează!»”

Nu toți sătenii au auzit știrea. Aurica, mama lui Ioan Potorac, care avea „cinci-șase anișori”, nu auzise nici ea. Seara, se urcase și jandarmul pe piscul dealului, acolo unde bătuse toba vardistul, să verifice dacă este lumină pe la case. Iar „la mama a văzut lumină”, mărturisește martorul nostru. Și continuă, povestind despre vizita jandarmului din ziua următoare:

„A doua zi a venit cu cravașa:

«– Măi femeie, de ce n-ai astupat geamul, Dumnezeii mă-ti, azi și mâine!»

Și a început cu biciul acela să o bată pe mama. Se tăvălea mama pe jos. Voia să fugă, nu reușea. Eu stăteam într-un colț acolo. Nici nu știu dacă aveam lacrimi sau nu. Dar câtă ură mi s-a dezvoltat mie pe omul ăla, de atunci și cât a mai stat prin sat!”

Tatăl său, Gheorghe S. Potorac (1913-2004), era plecat pe front. În sat, i se zicea „Ghiță a lui Sava”. După un timp, a venit acasă în permisie:

⁸ Interviu Lucian-Valeriu Lefter – Ioan Potorac, realizat la 3 ianuarie 2026, cu completări ulterioare. Născut la Zăpodeni, în urmă cu 88 de ani, Ioan Potorac trăiește la Blejoi, lângă Ploiești. Începând din 1959, a activat în cadrul Diviziei 16 Apărare Antiaeriană Ploiești, ca mecanic navigant. Transferat din aviația militară în cea civilă, unde a lucrat între 1973 și 1990, ca personal militar dislocat în cadrul economiei naționale pe avioane de transport, timp de un deceniu fiind instructor principal la școala de mecanici naviganți. A participat la diferite evenimente aviatice, în Polonia, Cehoslovacia, Austria, Turcia, ca maestru principal de aviație clasa I.

„I-a povestit mama ce s-a întâmplat. Au ieșit vecinii. Vasile a lui Bujor, care făcuse Primul Război Mondial, care intervenise...

Tata venise îmbrăcat militar, cu arma la el. Era frontul aproape, Iași-Chișinău, venise în permisie. Tata a lăsat pușca după sobă. A luat baioneta, a montat-o la cartușerie”.

A plecat spre actualul centru al satului, căruia pe atunci i se zicea „Pe Margine”, unde se afla casa jandarmului.

„S-a dus tata. Intră și zice:

– Băi, de ce mi-ai bătut, măi, nevasta? Eu fac război și tu-mi bați nevasta?

L-a prins de haină peste birou. A scos baioneta și l-a bătut în sus, peste coaste”.

Mai povestea uneori și zicea:

„– L-am bătut să țină minte! I-am dat la coaste până m-am săturat eu! N-a avut nicio reclamație că l-a bătut”.

Începuse războiul. Prima dată au venit românii, au fost încartiruiți în case, prin sat. După aceea, trupele germane, când s-au retras de pe front, militarii s-au stabilit în actualul centru al satului Zăpodeni, unde „îi vedeai la dugheana lui Ion Bădăraș”. Acolo, „unul dintre nemți mi-a dat o cutie neagră, dar m-am dus cu ea acasă”. Cutia era rotundă. S-a ferit să o deschidă, după cum fusese avertizat de părinți. Era o ciocolată:

„– Mi-amintesc gustul ei și acum. Bună până la Dumnezeu! Nu mai mâncasem ciocolată niciodată în viața mea!”

Apoi au venit rușii, în după-amiaza zilei de 22 august 1944. Au intrat în sat dinspre nord, pe Dealul Satului, prin Cupcea. „Vorbeau femeile:

– Uite, pe Dealul Satului o coloană de ruși, nu se mai termină!

Nici nu mai știam unde intră atâția ruși în sat, de dimineața până seara pe drum. Erau câte patru în rând, veneau dinspre Butucăria, o parte dinspre Portari.

– Măi, nu se mai termină rușii ăștia!

Mama mă chema să mănânc. Cred că au fost mai mulți ruși decât nemți”.

Luptele s-au purtat pe lângă moara lui Bucur⁹, aflată atunci în marginea șesului pârâului Telejna, care se lărgește spre intrarea în sat. Acelui loc, în vechime, i se zicea Gura Rohnei sau Rohna, adică Gura Șesului, aflat între Dealul Satului, spre nord-vest, și dealul Drăganului, spre sud. Atunci nu erau case acolo, s-au construit mai târziu, iar pe Dealul Satului, pe locul unui cimitir antic și medieval, numit de altfel „Pe Țintirim”, aflat pe interfluviul dintre șesul Rohnei și cel al Telejnei, a fost înființată, în anii 1958-1959, Cooperativa Agricolă de Producție. Martorul nostru își amintește:

„Rușii s-au bătut la moară, la intrarea din sat. Acolo era un depozit de efecte nemțești (izmene, cămăși de corp ș.a.). Luau oamenii cu brațele. Un rus avea pușca la spate. Avea o pâine la subsuoară. Tot umblam pe acolo. Tot căutam lanțuri de bicicletă, roți de bicicletă. Eram copil... M-am uitat că avea o pâine la subsoară. Mă uitam la rusul ăla că avea pâinea așa. Mamă, ce neagră e! Mă gândeam că și mama făcea pâine, mai albă, așa. Și uitându-mă, ce o fi crezut rusul. Mă uitam așa lung... Și mi-a dat pâinea aia mie. A luat-o de la subsoară și mi-a întins-o mie. Am văzut așa o figură de om care regretă, dar nu știam ce. Probabil avea și el copii acasă. Nu știu, nu pot să-mi dau seama. Avea o figură blândă, cu un zâmbet în colțul gurii și mi-a dat pâinea aia. Când am început să mănânc din pâinea aia, avea un gust teribil de bun. Ca și ciocolata neamțului. Un neamț îmi dă o ciocolată, un rus îmi dă o pâine. Ce să judec eu despre oamenii ăștia, care au fost aduși din toate colțurile lumii?”

Ioan Potorac a copilărit la bunici. Casa lor se afla sub „chiscul” lui Negură, nu departe de centrul satului. De acolo, drumul coboară spre alt „chisc”, al lui Chistol. Și coborând spre ieșirea din sat,

„a început să apară câte un om lungit pe șanț. Și am început să am așa un fior de copil, de teamă. Mergeam după un vițel, că nu venise vreo două zile vițelul acasă... M-am dus spre șes, la vale. Au început să se îndesească morții pe marginea șanțului, dincolo de șanț, că era șanț pe stânga și pe dreapta drumului. Era colb. Ne jucam, ziceam că suntem locomotive...”

Pe partea dreaptă erau rușii cu fața în sus, unul lângă altul. Pe partea strângă erau nemții, unul lângă altul, cu fața-n jos. Tot am continuat să merg pe drum, dar se dezvoltase un miros care era aproape de leșin... Am avut puterea să

⁹ Moara a aparținut lui Ion V. Bucur (1860-1939), proprietar de moșie și primar al comunei Zăpodeni (1896-1907); mai târziu, acesta a vândut moara lui Safir, de la Valea Rea (astăzi Văleni), care apoi a lăsat-o ginerelei său Petrovici.

merg pe drum. Era lume care mergea mai pe alături. Era o putoare... Era hoit. Era în august. Până la moară erau unul lângă altul. Erau sute...

Știu cum era colbul: năclăit cu sânge, se făceau bulgări, se uscau vineții”.

Militarii sovietici aveau uniforme albicioase, iar cei germani, cenușiu-pansiu, violet către gri, fiind „mai frumoase ca ale rușilor”.

A doua confruntare dintre germani și sovietici a fost pe dealul Chicirea, cu vârful înalt de aproape 400 m. Satul Zăpodeni se întindea și atunci pe câțiva kilometri, pe versantul vestic al dealului, între piscuri și văi. Iar

„la Chicirea, acolo, în partea dinspre Portari, erau gropi la nivelul gâtului omului. Și nemții acolo și-au făcut gropi, unul lângă altul. Și am mers noi acolo, a doua sau a treia zi – aveam cârlani –, ne jucam. Și erau cu capetele într-o parte, alții scoși, alții rămași acolo....”.

Ulterior, o echipă de deținuți din Vaslui a strâns toate cadavrele militarilor morți și i-a înmormântat în gropi comune, în cele două cimitire ale satului, la bisericile de pe Drăgan și din Sus.

În altă zi, Ioan Potorac venea acasă de la coasă, cu tatăl său, de la Boloaia, dinspre Mărășeni. Urcând drumul prin sat, a auzit pe cineva cântând.

„Eram cu boii de cap – își amintește. La Zaharia Buhuș, mai la vale era un cot, se auzea un lălăit, un rus cânta, ne-am întâlnit cu el:

– Stai!

A venit să ne ia funia boilor. Eu trăgeam de o parte, rusul de o parte. A văzut că sunt cam obraznic, s-a supărat pe mine, mi-a luat funia până la urmă. Tata s-a opus. Nu înțelegea limba lui. Era cu coasa în spate. Când tata s-a opus, ăla a luat pușca din spate. Avea baioneta, avea o jumătate de căldare de vin roșu, o legăna când venea, de sărea pe cizme vinul și a lăsat-o jos. A scos arma de la spate. Tata se opunea. A îndreptat-o către tata, a băgat cartuș pe țeavă. Parcă-l aud cum a manevrat închizătorul. Beat, îi aluneca degetul pe trăgaci. Mă uitam cum îi juca degetul pe trăgaci. Am început să plâng. Se uita la mine. Când la tata, când la mine. Atunci a zis:

– Pașol na doma! (Pleacă acasă!)”.

Prin sat se vorbeau destule, iar „noi copiii eram cu urechea pâlnie”. Ioan Potorac aude pe două femei care povesteau că o fată ar fi fost violată de ruși. Fata plângea acasă: „Cine mă mai ia de nevastă!” Și s-ar fi dus familia ei la

comandantul rușilor – erau basarabeni care știau rusă – care i-ar fi așezat în formație pe soldații sovietici și i-a pus să recunoască: „O clipită a fost, a scos ofițerul pistolul și l-a împușcat în frunte!”.

A rămas și altă mărturie. Spre deosebire de Ioan Potorac, care era doar un copil, un consătean, Nicolae Bârlădeanu¹⁰, avea 17 ani, fiind elev al liceului „Costachi Negruzzi” din Iași. Se afla în vacanță, acasă la Zăpodeni. Revenise din refugiu la începutul lunii august, pe acoperișul unui tren, din Craiova.

„Pe deasupra satului nostru planau din când în când avioane militare rusești, care făceau mare zgomot. În perioada 18-23 august, am fost trimis de tata, împreună cu fratele meu Mihai, la moară, la Vaslui. Am mers cu carul plin cu saci cu cereale. În zona actualei piețe vechi, erau urmele unui bombardament recent. O parte din piață fusese complet devastată, casele vecine erau în ruine, bombardate. Ne-am dus la morile Florica și Luchian, dar nu funcționa niciuna. Ne-am întors acasă pe drumul Delea. Un avion rusesc trăgea rafale în direcția noastră. Eram îngrijorați, dar la vârsta aceea nu înțelegeam pericolul care plana asupra noastră. Ne-am întors acasă cu cerealele nemăcinate. A doua zi, tata ne-a trimis la moara din Ferești, însă drumul din Ferești era blocat de armata noastră, care se afla în retragere. Căruțe, camioane ne barau drumul. Ne-am întors iarăși acasă. Toată lumea era înfricoșată. A doua zi, după-amiază, am văzut tancuri rusești, «victorioase», pe vârful dealului Chicerea. Au intrat în sat, iar soldații împărțeau bomboane și ciocolată populației. Peste o zi, satul era ocupat de armata rusească, care a fost găzduită în corturi și pe la gospodăriile oamenilor. Și la noi erau încarturuiți 15-20 de militari, cărora femeile le pregăteau mâncare în cazane de rufe, puse pe jar în curte”¹¹.

Viitorul medic Nicolae Bârlădeanu a trăit și el o întâmplare memorabilă:

¹⁰ Nicolae Bârlădeanu (1927-2020), medic din 1954, director al Direcției Sanitare și al Spitalului Județean Vaslui (1970-1984), perioadă în care a inițiat construirea a trei spitale: unul județean, în Vaslui, unul municipal și altul de copii, în Bârlad, două policlinici municipale, în Vaslui și în Bârlad, șase dispensare urbane și opt rurale; de asemenea, a reabilitat numeroase dispensare din localitățile județului Vaslui. A fost șeful Secției de Obstetrică și Ginecologie a Spitalului Județean (1984-1992), autor a peste 70 de lucrări științifice (Valeriu Lupu, *In Memoriam Dr. Neculai Bârlădeanu (1927-2020)*, în „Monitorul de Vaslui”, 4 ianuarie 2021).

¹¹ Mihaela Manu, *Amintirile doctorului Bârlădeanu* (II), în „Obiectiv de Vaslui”, Nr. 2727, joi, 10 februarie 2011.

„Un tânăr de optsprezece ani, ucrainean, înarmat cu pistol mitralieră, s-a apropiat de mine, mi-a cerut bumaga și carandaș, adică hârtie și creion. Voia să îmi scrie prietenei lui, fiică de morar în Ucraina. M-a luat până în centrul satului și mi-a oferit pistolul mitralieră, învățându-mă să trag rafale de cartușe în aer. Am trăit momentele acestea. Cu o zi în urmă, văzusem soldați germani numai în chiloți și maiou, urmăriți cu puștile de soldați ruși. În zona Boloaia erau împrăștiate sute de cadavre ale soldaților nemți. Unii săteni, mai mult femei, le luau armele pe care le aveau asupra lor. După război, s-au găsit în pod la o femeie nenumărate puști și pistoale. Mă duceam și eu pe acolo, să privesc, dar stăteam la distanță. Mulți au rămas schilozi, pentru că armele ajunseseră la îndemâna copiilor. Erau peste tot. Noaptea era un miros îngrozitor de cadavre în putrefacție, care au fost până la urmă înlăturate de primăria comunei. Le-au înmormântat într-o groapă comună. În următoarele zile, s-au făcut achiziții de animale de la gospodarii satelor, considerate ajutor pentru front. S-a instalat o nouă conducere. A urmat sistemul obligatoriu al cotelor de cereale”.

Bombardamentele însă nu afectaseră nicio casă din Zăpodeni. Au căzut proiectile doar în câmp, gropi văzute de Ioan Potorac: „M-am dus cu tata la plug, pe Valea Mărășenilor, și se vedea câte o groapă de bombe pe ici, pe colo”. Într-adevăr, căzuse și în sat o bombă, făcuse o groapă în pisc, „mai la deal de Mărdărescu”, devenită loc de joacă pentru copii – „ne jucam și ne ascundeam în groapa de bombă” – umplută ulterior cu gunoaie. Copiii se jucau.

„Puneau un cartuș în pământ, îl sprijineau, un alt cartuș îl puneau cu țiful pe petițita primului care-l băga în pământ, pe urmă cu un băț îl pocnea. Și erau niște pocnituri. Au murit destui...”.

Într-o zi, două avioane în formație, unul în față, celălalt în spate, probabil rusești, au înaintat de la biserica din Deal spre cea din Centrul satului, adică de la sud spre nord, și au tras în turla bisericii. Au mai tras și în dispensar, aflat atunci în afara satului, spre nord, în Cupcea, unde locuia medicul circumscripției sanitare, Alexandru Cojan. N-a murit nimeni mitraliat.

Dar spaima a rămas. Când auzeau și vedeau avioanele, mai ales femeile și fetele rămase cam singure în sat, alergau să se ferească. Trecuse războiul, iar zgomotul avioanelor încă le mai trezea frisoane copiilor: „Când vedeam avionul pe sus, fugeam la deal plângând, țipam...”¹². Spre vârful dealului se afla

¹² Interviu Lucian-Valeriu Lefter – Sofica Lefter, de 82 de ani, realizate în 20 ianuarie și 5 februarie 2022.

pădurea, iar până acolo erau vii, livezi și ogoare mărginite de garduri naturale de cătină, dese, înalte și aplecate, sub care se ascundeau în timpul războiului. Nu se fereau numai de avioane, ci și de rușii care veneau după vitele din curte. De obicei, confiscau perechile de boi și lăsau câte o vacă. Mama mea, Sofica Lefter, își amintește că mama ei, Ileana Dobă (1909-1990), într-o noapte a reușit să-și ascundă cei doi boi, animale de povară și lucru, pentru car și plug, spre marginea pădurii, în deal, între tufișurile dese de cătină. Mai târziu, a pierdut totuși un bou, fiindu-i rechiziționat de către comisia de armistițiu, iar cei cărora sovieticii le luaseră toate animalele, le-a fost restituite câte o vită, pentru a supraviețui.

În vara anului 1944, bunicul meu, Pavel Dobă murise la Focșani, la 38 de ani, în cel mai mare bombardament anglo-american, la 11 iunie¹³. Fusesse concentrat în armată cu alți consăteni, unii cunoscuți după porecle, pentru că satul era mare: Coadă a lui Durlui (Bălăuță) și Ghiță a lui Enache (Leonte). Întorși acasă, aceștia au povestit cum murise camaradul lor. Erau de pază la cazarma Regimentului 11 Artilerie din Focșani. Deodată, s-a auzit un huriit de avioane:

„– Ai Pavel, noi ne punem cu fața-n jos!

– Eu mă duc, fug în șanțul ista!”

În tranșeu intraseră, cu Pavel Dobă, cinci-șase bărbați și o femeie cu doi băieți mici, care se afla în drum spre ogor. Și „O nimerit bomba tocmai acolo! Pe toți i-o omorât!”

A rămas în urmă soția sa, Ileana, cu doi copii mici, un băiat, Pavel, de doi ani și o fată, Sofica, de patru ani. La 25 mai 1943, scria acasă că primise ilicul, întrebând ce mai fac ceilalți din familie (mama, fratele, copiii), dacă cel mic, Pavel, merge în picioare, dacă au fost duși boii la islaz ș.a. Și pentru că atunci

¹³ În dimineața zilei de 11 iunie 1944, circa 100 de bombardiere anglo-americane însoțite de avioane de vânătoare, au efectuat un atac în cinci valuri asupra orașului Focșani venind dinspre Tecuci, aruncând circa 1000 de bombe explozive și incendiare asupra obiectivelor militare și locuințelor civile din preajma cazărmilor; dintre cele șase regimente vizate, cele mai afectate au fost cazărmile regimentelor 5 Pioneri, 3 Artilerie Moto și 11 Artilerie. A doua zi, la orele 20.30, au fost înmormântați 60 de ostași uciși în bombardament, cf. Gheorghe Miron, *Bombardamentele aliate asupra județului Putna în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*, în „Cronica Vrancei”, VI, 2006, p. 329-330.

când plecase de acasă nu avusese destui bani, iar acum nu mai putea reveni degrabă, o sfătuia pe soție să vândă vinul și să facă praznic pentru Ionel, copilul mort de tifos. Trimisese cinci poștale, dar nu primise răspuns, așa că: „eu de când am plecat de acasă, parcă ați plecat și voi de acasă”¹⁴. Altădată, trimisese hainele civile, notând pe colțul unui bilet: „caută în buzunar la flane”; era un mic cadou. În anul următor, a murit și celălalt băiat, Pavel. Din cauza stării de război, a avioanelor care survolau văzduhul, înmormântările se făceau în mare grabă. Fără procesiune funerară prin sat, preotul a trebuit să aștepte mortul la poarta bisericii pentru a-i face slujba de înmormântare.

Un an mai târziu, războiul se sfârșise. În vara anului 1945, cei mai mulți locuitori din Zăpodeni au întocmit procese-verbale de constatare a pagubelor iscălite de câte doi martori, pentru bunurile confiscate de militarii sovietici. Un tabel cuprinde 304 locuitori ale căror vite au fost cumpărate de Armata roșie la prețul de 12 lei/kg. Răsfoind câteva procese-verbale, aflăm dimensiunea pagubei¹⁵. De pildă, la 18 august 1945, Nicolae Iovu din Ciofeni preciza că la 22 august 1944, „trecând armata roșie prin sat, chiar prin fața casei mele, fiind cel mai bine văzut din sat”, i-a ridicat o căruță, un cal, 1000 kg de orz și 400 kg de porumb. Iorgu Bucur, din Zăpodeni, la 24 august 1945, scria că „în timpul ocupației armatelor rusești în zilele de 23, 24 august 1944”, i s-au luat bunuri în valoare de 1.400.000 de lei: trei cai, o căruță de doi cai, o căruță de un cal bună, o căruță de un cal uzată, o pereche de hamuri de cai buni și o șa bună.

Prăvălia lui Ion Abuzătoaiei („zis Bădărău”) a fost devastată la 28 august 1944, proprietarului fiindu-i luate o căruță, o vițică, doi cai și un mânz, un covor, o plapumă de satin, un ceas, trei fețe de masă, trei bucăți de perdele, șase găini, patru perechi de ghete, tutun, 5 kg de cafea, 50 kg de zahăr, 10 kg de orez, 3 kg de brânză, trei cămăși, 500 kg de porumb și 50 kg de fasole; valoarea pagubei se apropia de 800.000 de lei.

Cezar Antonescu, proprietar al moșiei Ciofeni, menționa, în procesul-verbal, că între 23 și 26 august 1944 i s-au luat bunuri în valoare de 4.633.000 de lei: 12 boi, 12 vaci, cinci juncani, cinci cai, două docare, trei care de fier, 27 scroafe cu purcei, 45 de purcei, 11 vagoane de grâu, 35.000 kg de porumb,

¹⁴ Scrisori aflate în colecția personală Lucian-Valeriu Lefter.

¹⁵ Pentru alte detalii, v. Lucian-Valeriu Lefter, *Zăpodenii*, p. 182-183; sursa informațiilor: două dosare consistente de la Arhivele Naționale Vaslui, Fond Sfatul popular al comunei Zăpodeni, dosarele 5 și 9 / 1945.

7000 kg de mazăre, 16.000 kg de fân și lucernă, două vagoane de cartofi, struguri de pe cinci ha de vie, haine, mobilă etc.

Tocmai în ziua de 23 august 1944, din curtea Aristiței Iacomî, văduva preotului Constantin Iacomî, au fost confiscate bunuri în valoare de 655.000 de lei: șapte cai, 15 oi, trei porci, două căruțe, o trăsură, un scaun, două perechi de hamuri, 3000 kg de fân, 3000 kg de porumb, 4000 kg de ovăz. În aceeași zi, lui Vasile Penelea i s-a luat carul cu boi, 800 kg de coșolină, 100 kg de cartofi, două oi și 500 kg de lemne.

La 25 august, „în trecerea trupelor sovietice, fără să plătească sau să lese vreun act”, lui Spiridon Baron i s-a luat ce se găsește de obicei pe la casa omului: patru rațe, o oaie, o haină, o pereche de pantaloni, o cămașă și o „ismană”. În aceeași zi, în valoare de 320.000 de lei, lui Neculai Astratinei i se confiscă o căruță de doi cai, o pereche de hamuri, 12 serviete „cu flori”, trei valuri de pânză de bumbac (16-18 m bucata), două cuverturi alese și „una trusă cu instrumente complet pentru moșit, soția fiind moașă”.

Când se aflau „trupele sovietice în trecere”, la 26 august, prăvălia lui Gheorghe Lefter a fost păgubită cu 730.000 de lei. Au fost rechiziționate 1.500 kg de vin „american”, 100 de sticle pline cu monopol, 20 de sticle cu sirop, 20 de sticle cu rom, 200 kg de brânză, 40 kg de untdelemn, două haine, două perechi de pantaloni, o pereche de ghete noi, o pereche de pantofi femeiești, 10 bucăți serviete, o căruță cu trei cai, trei porci a 100 kg bucata, 80 de găini, 60 de rațe, 3000 kg de porumb, 0,40 ha de vie distrusă, 2000 kg de fân, precum și de 300.000 de lei. Aristița Astratinei suferă o pagubă de 110.000 de lei: 1.500 kg de fân, 100 kg de porumb, 100 kg de ovăz, două scaune, două cearșafuri, șapte serviete, 7 kg de zahăr, 10 kg de dulceață, 20 kg de brânză. Lui Ion Lefter, i s-a luat un berbec, 200 kg de porumb, 1000 kg de ovăz și 17 păsări; valoarea bunurilor: 29.000 de lei. Ion Turnău pierde doi boi, o vacă și un car; pagubă de 160.000 de lei.

Cele enumerate până acum reprezintă doar câteva exemple ilustrative. Pentru aceeași perioadă, însemnările preotului Manoilescu prezintă fapte similare. La 1 septembrie 1944, nota:

„în noaptea de Miercuri, 23 Aug. spre Joi 24 Aug., probabil, de către soldații din armata rusă, a fost distrusă încuetoarea de la ușile bisericei parohiale Sf. Dimitrie din satul Mărășeni. Mobilul crimei a fost jaful cutiilor de bani și a obiectelor mai de preț din biserică. Astfel, au fost distruse încuetoarele de la cutiile cu bani, iar sumele găsite ridicate; lăvicerele cele noi, fețele de masă și

șervetele cum și lumânările au fost luate. Cu un cuvânt, biserica a fost jefuită de toate obiectele mai de preț pe care le-a avut înlăuntrul, iar cele rămase erau răvășite și aruncate peste tot în dezordine, încât nu te pricepeai care și ce lucru de unde a fost. Despre acest lucru am înștiințat primăria cu adresa No. 31 din 27 Aug. a. c., spre a veni la fața locului și a încheia acte de cele constatate, cum și de obiectele luate, pentru a se avea în vedere la ștergerea din inventar a obiectelor”¹⁶.

Anul 1945 a fost rodnic pentru pământ, „s-a făcut grâu mult și fân mult, dar popușoi puțini. Totuși populațiunea n-a dus lipsă de hrană întrucât grâul era de ajuns”, scria preotul Manoilescu, la 12 iunie 1947, dar vara următoare a fost copleșită de arșită:

„În vara anului 1946 a fost o secetă din cele mai teribile. Nu s-a făcut aproape nimic pentru hrana poporului. Grâul s-a uscat pe câmp tocmai când era în floare, așa că recolta a fost foarte slabă. Unia abia și-au scos sămânța pe care o semănase toamna, iar alții nici atât. Nici pae de grâu pentru vite n-au fost de ajuns; așa că a ajuns un car de pae la prețul de 140.000 de lei și mai mult, iar sămânța de grâu la 25.000 de lei pe kilogram. Nu s-au făcut popușoi decât foarte puțini. Cea mai mare parte s-a uscat fără de roadă tocmai când știuletele dăduse în mătăsă și promitea o recoltă bogată. Temperatura la soare era peste 40⁰. Din cauza arșitei cumplete nu s-au făcut nici fasole, nici cartofe, nici fructe, pere, mere, perje, cireșe, ci numai câteva zarzare.

Din această pricină, cu mare nevoie a ajuns hrana până la Crăciun, iar după aceia o foamete cumplită s-a abătut asupra țării Moldovei, încât mulți au murit de foame. De aceia, după Crăciun mulți locuitori din sat au plecat să-și procure hrană din părțile Munteniei și Olteniei, unde avusese o recoltă mai bună și unde se mai găsea de cumpărat de ale mâncărei. Așa s-au dus bieții oameni din Mărășeni și din tot județul Vaslui, pe la Craiova, Maglavit, Caracal, Giurgiu etc. ca să-și cumpere.

Iarna lui 1946-1947 a fost în schimb grozav de aspră. Multe vite mari au degerat din cauza frigului și a înghețului, așa că pe unele le-au tăiat și bieții locuitori au rămas săraci. Se menționează că seceta din anul 1946 a fost cea mai cumplită din ultimii 50 ani. Ea le-a întrecut pe toate atât pe cea din 1899, cât și 1904 și 1908, cu care nu se poate compara [...].

Dar în vara anului 1947 lipsa de hrană a fost atât de mare, încât s-a anunțat morți de foame, copii și bătrâni, care nu s-a mai întâmplat unele ca

¹⁶ *Synodiculu...*, fila 46 recto.

acestea în țara României. Orzul, ovăzul, turta de floarea-soarelui, până și sămânța de mătură au fost folosite de oameni pentru hrană, căci nu aveai nici un aliment.

Primăvara anului 1947 ne-a pus pe gânduri negre, căci de cum s-a luat omătul n-a plouat deloc aproape trei luni. La 20 Mai a început să plouă și recolta de grâu s-a îndreptat și este frumoasă. Am scos sfintele icoane de trei ori la câmp și am făcut Sfintele rugăciuni pentru ploae. Sf. Icoană de la Monastirea Florești, Jud. Tutova, este purtată cu procesiune în tot județul. Păzește-ne Doamne, de toate suferințele și de toate durerile! Amin¹⁷.

Zgomotul războiului se stinse. Cei care nu căzuseră sub gloanțe se întorseseră de pe front, iar alții abia reveneau din prizonieratul sovietic. După patru ani și o zi, învățătorul Pavel C. Pavel (1915-1989) ajungea acasă, la Zăpodeni. După 35 de ani, își amintea de ziua întoarcerii din Rusia¹⁸:

„Astăzi, 21 nov. 1981, se împlinesc 35 de ani de când am revenit în sat din prizonierat, după război, la 21 nov. 1946, în ziua de Ovidenie. Era praznic la Țuchendrea – badea Nică murise și-i pusese praznic alături de noi. Vestea că vin acasă se răspândise înainte de a ajunge eu, prin copii, prin cei care mă văzuseră că vin și ajunseră mai repede. Era noroi mare și mai zăbovisem puțin pe drum. Mă întâlnisem cu Marieta dincolo de moară. La Solomon Vasile femeia insistase mult să mă opresc puțin, să intru în casă. M-a servit cu sarmale și vin. Pe la Caua mi-a ieșit înainte țața Ileana, verișoară. Am mers cu ea. Acasă mă aștepta mama; venise de la biserică. Îi spusese cineva pe drum și când a auzit că vin, atât a spus: «Țineti-mă că chie!» Au spijinit-o niște femei și au adus-o acasă. I-am sărutat mâna și pe obraz. Plângea! Plângeam și eu! Vecini, Vasile Abaza, rude, prieteni prin jurul meu. O fetiță, opt-nouă ani, cu căciuliță, într-un paltonaș gri,

¹⁷ *Ibidem*, filele 46 verso - 47 recto.

¹⁸ Lucian-Valeriu Lefter, *Pavel C. Pavel: Din război. 4 ani și o zi (1942 noiembrie 19-20 noiembrie 1946)*, IV, în „Elanul”, Nr. 31, 2004. Născut la Zăpodeni, Pavel C. Pavel a absolvit Școala Normală din Vaslui și a fost învățător în câteva școli din Moldova; începând din 1939, a fost numit învățător la Pohorlăuți, județul Cernăuți (astăzi Pohorilivka, în Ucraina), unde a rămas titular până în 1944. La 19 noiembrie 1942, sublocotenentul Pavel a căzut prizonier, fiind rănit în luptele din sectorul de nord-vest al localității Klețkaia, pe malul drept al Donului; a fost declarat dispărut. A stat prizonier în lagărul 74 înființat în mănăstirea părăsită Oranki, astăzi localitate în regiunea Nijni Novgorod, în Rusia. La 20 noiembrie 1946, s-a întors acasă din „captivitatea din URSS”. Începând din 1947 a funcționat ca profesor de matematică, fizică și limba rusă la școala din Zăpodeni; în anii 1952-1955, a urmat cursurile Facultății de Matematică și Fizică ale Universității din Iași.

tot îmi da târcoale. Era Maria lui Vasile a mămuții Mărioara, verișorul meu. A venit Tansa Lupu și Aurica Strat. Ne-am sărutat. Auricăi i-am predat o cruciuliță frumoasă din os, făcută în lagăr, de la soțul ei, Emil Chiratcu¹⁹, care rămăsese încă în lagăr, în URSS.

M-au luat alături, la praznic. Povestind, până la urmă am cântat și «O, mamă!». Am plecat apoi la cucoana preoteasă Iacomî²⁰ care m-a privit întotdeauna aproape ca o mamă. Aici am încheiat noaptea târziu prima zi de întoarcere acasă. Când am venit, mama nu dormea și n-a dormit de bucurie până dimineață. Mă așteptase patru ani și aproape 3 luni²¹.

Iar în decembrie 1984, profesorul Pavel scria unui prieten de-al său, Alecu Corniciuc, fost coleg la Școala Normală din Vaslui, stabilit mai târziu la Brașov:

„Scrii de Lipnic²², că ai văzut lumina zilei la numai 12 km de acolo. Pe la Lipnic am venit acasă și după ce am trecut hotarul, am luat un pumn de țărână pe care l-am înfrățit cu țărâna din grădina de la Zăpodeni. Așa am gândit, așa am simțit atunci, după patru ani și o zi plecat de acasă²³.”

În această atmosferă s-a petrecut și copilăria lui Ioan Potorac, care păstrează vie amintirea aceluși timp, într-un inventar al faptelor bune sau rele: „ce-am văzut nu poate fi falsificat în vreun fel”. Războiul se sfârșise. Începuse școala în Regatul României, apucase „puțin din partea cealaltă”, când dimineața lecțiile începeau cu rugăciunea „Tatăl nostru”, apoi cântarea imnului „Trăiască Regele”. Și-l amintește pe învățătorul Neculai Gavril²⁴, care venise din război

¹⁹ Emil Chiratcu (1919-2002), născut la Zăpodeni, în anul școlar 1948-1949 a fost învățător în satul natal, apoi a plecat la școala din Crețești de Sus (1949-1964) și la Huși, până în 1981. Căzut prizonier la Cotul Donului, a rămas șase ani în Rusia, între 1942 și 1948, cf. Vasile N. Folescu, *Crețești. Istorie și actualitate*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2003, p. 382-383.

²⁰ Preotul Constantin Iacomî (1884-1936), venit la Zăpodeni și căsătorit în 1910 cu Aristița Bucur, una dintre fiicele fostului primar Ion V. Bucur; preotul Iacomî a început, în 1925, construirea noii biserici din centrul satului, Adormirea Maicii Domnului, sfințită în 1938, după moartea sa.

²¹ Caiet aflat în colecția personală Lucian-Valeriu Lefter.

²² Astăzi, localitate în apropierea frontierei de nord a Republicii Moldova.

²³ Caiet aflat în colecția personală Lucian-Valeriu Lefter.

²⁴ Neculai Gavril, învățător la Zăpodeni din 1934, împreună soția, Zenovia, director al școlii din partea de nord a satului, din Sus (1937-1942); a plecat din sat în 1946, cf.

în uniformă militară; îl vede și acum cu ochii minții, cu mătura în mână, în holul școlii, pentru că nu exista femeie de serviciu, și „era cu lacrimi în ochi, uitându-se lung la noi”, având și el doi copii. Între timp, venise învățător Vasile Scutaru²⁵. Într-o dimineață, le-a spus că „suntem liberi, dar să stăm în clasă”, să stea cuminiți în bancă, pentru că învățătorul „avea o treabă”. Venise ordin ca din „cărțile noastre de istorie și citire”, să fie șters ceva:

„lua fiecare filă din carte și unde găsea scris Regele Mihai, da cu penița, ștergea. Și l-am văzut obosit... Și ce-a zis:

– Măi copii, ia luați voi cărțile în față și deschideți la pagina cutare, și numărați rândurile. Unde vedeți Regele Mihai, să ștergeți...

A făcut economie de timp... Era obligat să ia fiecare carte, ceva obositor. Era urât ca să dai ordin unui învățător să facă așa ceva, să iei toate cărțile elevilor, toate filele, și unde găseai Regele Mihai să ștergi”.

Aceasta s-a întâmplat după vacanța de iarnă, în ianuarie 1948.

Vremurile erau apăsătoare. Privind înapoi, în timp, observăm că se trăia foarte greu. Sofica Lefter își amintește că mergea trei-patru zile pe săptămână la școală, încălțată cu opinci, în care-și învelea piciorul cu „niște oghiele de traistă”. Toamna ploioasă desfunda adânc drumurile. Mersul prin glod era cumplit, „un chicior îl scotei, unul îl băgai”. Bani nu erau mulți. Caietele pentru școală le cumpăra la schimb pe ouăle de la găinile din poiată, de la „cooperativa” din sat, care achiziționa și produse; cam două ouă pe un caiet. În clasa I, după vacanța de iarnă, învățătorul a rupt paginile de la începutul manualelor, cele cu portretul regelui Mihai. Peste ani, mama ei spunea că mai bine le rupea acasă, să păstreze portretul.

Veneau timpuri noi. În toamnă se întâmplase ceva premonitoriu. În podul școlii din Sus, se păstrau cerealele. Elevii ajutau la treabă, motiv de distracție în același timp: „ne-am urcat în pod pe o scară și am început să ne batem cu știuleții, cu popușoii, care trebuiau dați jos să-i facem grăunțe”, povestește Ioan Potorac. Atunci, unul dintre elevi, Pavel Bălăuță, a aruncat cu un știulete care a

Constantin Bârlădianu, Viorel-Petru Trifan, *Am fost Zăpodeni și vom fi. Preliminarii la istoria școlii. Fiice și fii ai comunei*, București, Editura Paul Editions, 2023, p. 193-194.

²⁵ Vasile Scutaru (1911-1980), originar din Zăpodeni, învățător în câteva localități din Moldova, de ambele părți ale Prutului; ocupă post la una dintre cele trei școli din Zăpodeni în 1945, la cea din Sus, împreună cu soția, Aneta, unde a fost director în perioada 1952-1973 (*Am fost Zăpodeni și vom fi...*, p. 194-196).

nimerit tocmai în tabloul regelui Mihai, de s-a făcut sticla țândări. Învățătorul l-a pedepsit pe elev, l-a „bătut cu bățul la fund”. A doua zi, a venit tatăl elevului, care era cioban, „cu un cojoc alb până la pământ, cu o căciulă țuguiată”. Intră pe ușa clasei: „Buna zâua, domnule! De ce mi-ei bătut băietul?”. Învățătorul începuse să se bâlbâie: „Ia uitați, a spart geamul Regelui Mihai!”. „Păi, domnule, nu vezi că regele e pe perete? Geamul îl punem la loc...”.

Schimbarea avea să vină peste tot. Martorul nostru ne spune:

„Tata avea un băț la subsuoară, că mai mergea cu el în glod...

Vine, se șterge cu bățul de ochinci, intră în casă, scoate sumănica...

– Măi femeie, – mama făcea mămăliga – tu știi că de astăzi se vorbește cu tovarăș, nu cu domnule?

Și mama zice:

– Adică, cum, ăi, să-ți zic eu ție tovarăș de-acuma?

– Știu și eu, măi femeie...”

*

Toate acestea au fost întâmplări din vremuri de restriște, din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, de neșters pentru cei care le-au trăit și re trăit în tot restul vieții lor. Confruntările dintre trupele sovietice și cele germane de la Zăpodeni, începând din după-amiaza zilei de 22 august, 1944, au rămas întipărite în amintirile oamenilor locului. Asemenea mărturii, de o deosebită intensitate, fie s-au pierdut odată cu plecarea în veșnicie a celor care le relatau ori de câte ori era nevoie, fie s-au păstrat consemnate în scris. Martorii au fost marcați iremediabil de evenimentele de atunci. Dacă preotul Constantin Manoilescu a lăsat însemnări despre acele întâmplări, sau profesorul Pavel a scris fragmente memorialistice, alții, care atunci erau foarte tineri, le-au transmis doar prin viu grai, precum doctorul Nicolae Bârlădeanu și, mai ales, Ioan Potorac, ambii născuți la Zăpodeni. Prin amintirile lor rămase mereu vii, ne-au transmis emoția trăită atunci până astăzi, despre acele zile de război.

Fig. 1, Satul Zăpodeni răsfirat pe coasta de vest a dealului Chicirea – vedere dinspre nord-vest, de pe Dealul Bârladului, deasupra satului Ciofeni; în mijloc – Zăpodenii de Jos (parțial), cu centrul satului, la stânga (nord) – Zăpodenii de Sus (parțial), la dreapta (sud) – Zăpodenii de Deal (parțial); în fața satului, urcă lin spre stânga (nord) Dealul Satului, pe culmea căruia se află vechiul drum de intrare în sat, pe care au mășăluit și trupele sovietice în 1944; dincolo de acest deal, se ascunde drumul mai scurt, care urcă abrupt spre centrul satului, de-a lungul căruia zăceau morți militarii germani și sovietici în august 1944; fotografie, aprilie 2026, *Arhiva personală Lucian Lefter*.

Fig. 2, Satul Zăpodeni - vedere dinspre sud-vest, de peste valea Bârladului, deasupra satului Bălteni; partea de sud - Zăpodenii de Deal, iar mai jos, în plan depărtat, spre stânga, se vede parțial partea de nord, cu Dealul Satului; fotografie, mai 2026, *Arhiva personală Lucian Lefter*.

Fig. 3, Vârful dealului Chicirea – 399 m, vedere dinspre nord-est, cel mai înalt punct din apropierea orașului Vaslui, între satele Zăpodeni și Portari, locul unui comandament, cu tranșee, al armatei germane; după 22 august 1944, aici s-au purtat lupte între militarii germani și cei sovietici; fotografie 2012, *Arhiva personală Lucian Lefter*.

Fig. 4, Vârful Chicirea – vedere spre nord: platoul de aterizare al avioanelor germane, aflat la est de satul Zăpodeni; fotografie 2012, *Arhiva personală Lucian Lefter*.

Fig. 5, Centrul satului Zăpodeni – vedere dinspre nord-vest, de pe Dealul Satului; aici, în apropierea primăriei, se află biserica „Adormirea Maicii Domnului”, deasupra căreia se vede piscul lui Mărdărescu, iar mult mai sus, la stânga: vârful Chicirea; fotografie 2012, *Arhiva personală Lucian Lefter*.

Fig. 6, Zăpodeni de Sus, vedere parțială dinspre sud-est; în plan mai îndepărtat, spre stânga, cartierul nou al satului, înființat după 1973 pe Dealul Satului, pe drumul pe care au sosit militarii sovietici în august 1944; fotografie 2012, *Arhiva personală Lucian Lefter*.

Fig. 7, Carte poștală militară, scrisă la 25 mai 1943 de soldatul Pavel Dobă concentrat în Regimentul 11 Artilerie din Focșani, ajunsă la Zăpodeni, prin oficiul poștal Bârzești, peste un an, în mai 1944, *Arhiva personală Lucian Lefter*.

Fig. 8-9, Ioan Potorac în postură de tânăr aviator, fotografii, *Arhiva personală Ioan Potorac.*

Fig. 10, Familia Potorac, 1941; Gheorghe, Aurica și copilul, Ionel, martorul evenimentelor din vara anului 1944, fotografie, *Arhiva personală Ioan Potorac.*

Lucian Lefter
Centrul Cultural Județean Vaslui